

O'ZBEKISTON DAVLAT SAN'AT VA MADANIYAT INSTITUTINING XALQ IJODIYOTI FAKULTETIDA CHANG IJROCHILIGINING RIVOJLANISHI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18919223>

Dadabayeva Farog'at Zarifovna

*O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"O'zbek va jahon filologiyasi" kafedrası o'qituvchisi*

Tolipova Muxlisa

Xalq ijodiyoti fakulteti talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqola O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Xalq ijodiyoti fakultetida chang ijrochiligi yo'nalishining ta'limiy, ilmiy va ijodiy faoliyatini tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda cholg'u asbobining tarixiy-madaniy shakllanish omillari, zamonaviy professional ijrochilarni tayyorlash xususiyatlari, professor-o'qituvchilar tarkibining o'rni, shuningdek, musiqa san'ati globallasuvi sharoitida cholg'uni modernizatsiya qilish jarayonlari ko'rib chiqiladi. Milliy musiqiy merosni saqlash va ijrochilik an'alarining uzviyligini ta'minlash masalalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar

chang, xalq cholg'ulari, cholg'u ijrochiligi, musiqiy ta'lim, milliy meros, maqom, cholg'uni modernizatsiya qilish, o'zbek musiqiy madaniyati.

РАЗВИТИЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВА ЧАНГА НА ФАКУЛЬТЕТЕ НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА ГОСУДАРСТВЕННОГО ИНСТИТУТА ИСКУССТВ И КУЛЬТУРЫ УЗБЕКИСТАНА.

Аннотация

Данная статья посвящена анализу учебно-научно-творческой деятельности отделения ханского исполнительства факультета народного искусства Узбекского государственного института искусств и культуры. Рассматриваются факторы историко-культурного формирования музыкального инструмента, особенности подготовки современных профессиональных исполнителей, роль преподавательского состава, а также процессы модернизации инструмента в контексте глобализации музыкального искусства. Особое внимание уделяется вопросам сохранения

национального музыкального наследия и обеспечения преемственности исполнительских традиций.

Ключевые слова

чан, народные инструменты, инструментальное исполнение, музыкальное образование, национальное наследие, маком, модернизация инструмента, узбекская музыкальная культура.

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti respublikaning oliy badiiy ta'lim tizimida alohida o'rin egallaydi. Mamlakatning yetakchi ixtisoslashgan oliy ta'lim muassasalaridan biri sifatida institut musiqa, teatr, xoreografiya va madaniyatshunoslik yo'nalishlari bo'yicha mutaxassislar tayyorlaydi. Institut tarkibida faoliyat yuritayotgan Xalq ijodiyoti fakulteti milliy musiqiy merosni asrash va rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Globallashuv va faol madaniy almashinuv sharoitida an'anaviy cholg'ularda professional ijrochilarni tayyorlash dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bunday ijrochilar milliy an'analarni asrab-avaylash bilan birga, ularni zamonaviy badiiy makonga moslashtira olishlari lozim.

Fakultetning ustuvor yo'nalishlaridan biri — boy tembr va ifodaviy imkoniyatlarga ega qadimiy o'zbek torli-urma cholg'usi — chang ijrochilarini tayyorlashdir. Chang ijrochiligining tarixiy-madaniy jihatlari: Chang Sharqning eng qadimiy musiqa cholg'ularidan biridir. Uning tasvirlari o'rta asr miniatyuralarida, arxeologik topilmalarda va yozma manbalarda uchraydi. Abu Nasr Forobiy kabi mutafakkirlarning asarlarida musiqa ladlari va cholg'ular nazariyasiga alohida e'tibor qaratilgani hududda musiqa ilmining yuksak darajada rivojlanganidan dalolat beradi.

O'zbek an'alarida chang yakkaxon va ansambl cholg'usi sifatida keng qo'llanilgan. Uning jarangi Shashmaqom tizimiga, shuningdek, xalq qo'shiqchilik an'alariga uyg'un singib ketgan. Tembrning tiniqligi, kuychan ifodaviylik va ritmik moslashuvchanlik changni kamer va orkestr ijrochiligida muhim o'rin egallashiga sabab bo'lgan.

XX asrda xalq musiqa san'atining professionallashuvi jarayonida chang konstruktiv o'zgarishlarga uchradi: diapazoni kengaytirildi, sozlash tizimi takomillashtirildi. Bu esa uni xalq cholg'ulari orkestri va akademik ansambllar tarkibiga kiritish imkonini berdi.

Ta'lim jarayonini tashkil etish: Xalq ijodiyoti fakultetida chang ijrochilarini tayyorlash an'anaviy ijrochilik maktablari va zamonaviy pedagogik metodikalar uyg'unligida amalga oshiriladi.

O'quv jarayoni quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- o'zbek musiqasi tarixi va nazariyasini o'rganish;

- ijro texnikasi va zarb (shtrix) madaniyatini egallash;
- milliy va jahon repertuaridagi asarlar ustida ishlash;
- maqom tuzilmalari va lad xususiyatlarini tahlil qilish;
- ansambl va orkestr ijrochiligi ko'nikmalarini rivojlantirish;
- sahna madaniyati va artistizmni shakllantirish.

Talabalarda badiiy tafakkur, talqin va improvizatsiya qobiliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor beriladi. Maqomlar, xalq kuy-qo'shiqlari va mualliflik asarlarini ijro etish milliy musiqiy tizimni chuqur anglashga xizmat qiladi.

Ta'lim jarayonida mahorat darslari, ijodiy uchrashuvlar, ilmiy-amaliy konferensiyalar va tanlovlarda ishtirok etish faol qo'llaniladi. Bu talabalarni o'qish davridayoq professional musiqiy muhitga integratsiya qilish imkonini beradi.

Professor-o'qituvchilar tarkibining roli

Mutaxassislarni sifatli tayyorlash yuqori malakali professor-o'qituvchilar tomonidan ta'minlanadi. "Cholg'u ijrochiligi" kafedrası o'qituvchilari pedagogik faoliyatni faol konsert va ilmiy-amaliy ishlar bilan uyg'unlashtiradila

Chang ijrochilik maktabini rivojlantirishda professor Kamiljon Shermatovning hissasi alohida e'tiborga loyiq. U o'qitish metodikasini takomillashtirish, talabalar texnik bazasini rivojlantirish va individual ijro uslubini shakllantirishga katta ahamiyat qaratadi. Ustozlardan yosh avlodga tajriba uzatilishi an'analar davomiyligining muhim omilidir. Shu asosda mustahkam professional chang ijrochiligi maktabi shakllanmoqda.

Ilmiy faoliyat va tadqiqot ishlari

Xalq ijodiyoti fakulteti xalq cholg'ulari tarixi va nazariyasini o'rganishga qaratilgan ilmiy yo'nalishni faol rivojlantirmoqda. Chang konstruksiyasining evolyutsiyasi, akustik xususiyatlari, repertuar siyosati va o'qitish metodikasi masalalari tadqiq etilmoqda. Talabalar ham ilmiy-tadqiqot ishlariga jalb etilib, ma'ruzalar va maqolalar tayyorlaydilar. Bu esa ijrochilik san'atiga tahliliy yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi. Cholg'uni modernizatsiya qilish va zamonaviy tendensiyalar. So'nggi o'n yilliklarda chang faol modernizatsiya bosqichini boshdan kechirmoqda. Diapazonning kengaytirilishi, konstruksiyaning takomillashtirilishi va yangi ijro usullarining joriy etilishi uni turli janrlarda – an'anaviy musiqadan tortib estrada va akademik loyihalargacha – qo'llash imkonini bermogda.

Chang tobora ko'proq xalqaro sahnalarda yangramogda, jahon musiqa festivallarida ishtirok etmogda. Bu o'zbek madaniyatining xorijda targ'ib etilishiga xizmat qiladi. Zamonaviy bastakorlar chang uchun yangi asarlar yaratib, uning badiiy imkoniyatlarini kengaytirmogdalar.

Institut bitiruvchilari konsert tashkilotlari, ansambllar, orkestrlar hamda ta'lim muassasalarida samarali faoliyat yuritmoqdalar. Ularning ko'pchiligi respublika va xalqaro tanlovlar laureatlari bo'lib, milliy ijrochilik maktabi an'alarini davom ettirmoqda.

Rivojlanish istiqbollari

Chang ijrochiligi yo'nalishining istiqbollari quyidagilar bilan bog'liq:

- o'qitish metodikasini yanada ilmiy asosda rivojlantirish;
 - xalqaro hamkorlikni kengaytirish;
 - yangi repertuar yaratish;
 - milliy musiqa san'atini raqamli targ'ib qilish;
- an'ana va innovatsiya o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni mustahkamlash.

Tarixiy meros va zamonaviy badiiy tendensiyalar o'rtasidagi muvozanatni saqlash professional musiqiy ta'limning eng muhim vazifalaridan biridir.

Zamonaviy kompozitorlik ijodi va chang

Bugungi kunda chang uchun maxsus yozilayotgan asarlar mavjud. Zamonaviy bastakorlar:

- chang uchun yakkaxon pyesalar,
 - chang va orkestr uchun konsertlar,
 - kamer ansambl asarlari
- yaratmoqda.

Bu esa changni nafaqat an'anaviy, balki zamonaviy akademik sahnaga olib chiqadi.

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Xalq ijodiyoti fakultetining chang ijrochiligi yo'nalishi yuqori malakali mutaxassislar tayyorlaydigan muhim markaz hisoblanadi. An'anaviy ijrochilik maktabi, ilmiy yondashuv va zamonaviy ta'lim texnologiyalarining uyg'unligi o'zbek milliy musiqiy san'atini asrash, rivojlantirish va targ'ib etish uchun mustahkam zamin yaratadi.

Chang O'zbekiston musiqiy madaniyatining timsollaridan biri sifatida akademik va konsert makonida o'z rivojini davom ettirib, zamonaviy dunyoda ham o'zining badiiy qadr-qimmati va dolzarbligini tasdiqlamoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

33. Al-Farobiy A.N. Musiqa haqida katta kitob. — Toshkent: Fan, 1987.
34. Darvish Ali Changi. Musiqa haqida risola. — Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1990.
35. Fitrat A. O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi haqida. — Toshkent: O'zbekiston, 1993.

36. Rajabov I. O'zbekiston maqomlari. — Toshkent: G'afur G'ulom, 2006.
37. Karomatov F. O'zbek musiqiy madaniyati tarixi. — Toshkent: Fan, 1985.
38. Matyoqubov O. Shashmaqom: ijro nazariyasi va amaliyoti. — Toshkent: San'at nashriyoti, 2001.
39. Дадабаева, Ф. З. (2025, April). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННОЙ МУЗЫКИ НА МОЛОДЁЖЬ. In Russian-Uzbekistan Conference (Vol. 1, No. 2, pp. 71-73).
40. Дадабаева, Ф. З. (2026). ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ. *AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE*, 4(2), 64-70.
41. Дадабаева, Ф. З. (2025). О ЗНАЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В ЖИЗНИ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ. *Экономика и социум*, (2-1 (129)), 869-872.
42. Дадабаева, Ф. З. (2025). О ЗНАЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В ЖИЗНИ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ. *Экономика и социум*, (2-1 (129)), 869-872.
43. Zoxidjon, J., & Dadabayeva, F. (2024). RELEVANCE OF MODULAR TRAINING IN HIGHER SCHOOL. *Modern Science and Research*, 3(2), 650-660.
44. Alfiya, Q. (2023). Milliy Musiqa San'ati Va Yoshlar Tarbiyasi. *Journal of Creativity in Art and Design*, 1, 16-20.
45. Дадабаева, Ф. З., & Жуманазаров, З. Э. У. (2024). АКТУАЛЬНОСТЬ МОДУЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ.
46. ДАДАБАЕВА, Ф. ЭКОНОМИКА И СОЦИУМ. *ЭКОНОМИКА*, 869-872.
47. Дадабаева, Ф. З. (2024). МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЦИОНАЛЬНЫХ ГРУППАХ ИНСТИТУТА ИСКУССТВ И КУЛЬТУРЫ УЗБЕКИСТАНА. *Экономика и социум*, (5-1 (120)), 1184-1187.
48. Nozima, A., & Dilnoza, D. (2026). МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARIDA MUSIQALI SAHNALASHTIRISH ASOSIDAGI FAOLIYATLARNI TASHKIL ETISHNING SHAKL, USUL VA VOSITALARI. *Worldwide Cross-Disciplinary Research*, 3(3).
49. QODIROVA, Marg'uba Bo'riyevna, and Farog'at Zarifovna DADABOYEVA. "FOLKLOR-MA'NAVIYAT KO 'ZGUSI." FOLKLOR, TIL VA MADANIYAT MASALALARINI ILMIY O 'RGANISHDA FAN VA INNOVATSIYALAR UYG 'UNLIGI: 82. 2023.

50. Nazarbaevna, Q. A., & Serjanovich, K. S. (2024). The Importance of Scenario in Cultural Events. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4, 259-262.
51. Nazarbaevna, Q. A., & Saliyevna, Y. Z. (2025). *MADANIY INTELLEKT VA RAQS SAN'ATI: SHAXSIY VA IJODIY TAFAKKUR UYG'UNLIGINING OMILI SIFATIDA. ACUMEN: INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH*, 2 (11), 105–111.
52. Kadirova M.B. *MUSIC AND LIFE. Conduct of modern science*. 2019.
53. Kadirova M.B. Folklor is the eternal history of the nation, *THE HARMONY OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE STUDY OF FOLKLORE, LANGUAGE AND CULTURE*. 2021.
54. Kadirova M.B. Amir Temur davrida san'at va madaniyatining ahamiyati, o'ziga xosligi. *O'ZBEKISTONDA ILMIY-AMALIY TADQIQOTLAR mavzusidagi konferensiya*. 2020.
55. Jumanazarov, Z. (2025). The role of childhood cultural experiences in spiritual security issues. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(3), 657-662.
56. Jummanazarov, Z. E. (2025). Musiqaning yoshlar aqliy va jismoniy rivojlanishiga ta'siri. *Inter education & global study*, (3), 563-573.
57. Qizi, A. N. F. (2022). ALISHER NAVOIY VA MUSIQA. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 1(Conference DSMI), 252-555.
58. Eldor o'g'li, J. Z., & Sayfulla o'g'li, S. A. (2025). BOLALARDA MUSIQA CHOLG 'U IJROCHILIGI MAHORATINI RIVOJLANTIRISH. *SHOKH LIBRARY*, 1(11).
59. Eldorovich, J. Z. (2025). ANALYZING THE ADVANTAGES OF TRADITIONAL VISUAL ARTS EDUCATION: A FOCUS ON THE CRITICAL ROLE OF PRACTICAL LEARNING. *SHOKH LIBRARY*, 1(11).
60. Eldor o'g'li, J. Z., & Dilshod o'g'li, X. D. (2025). MADANIY MUHITDA RAQAMLI KONVERGENTSIYA. *SHOKH LIBRARY*, 1(11).
61. Eldor o'g'li, J. Z. (2025). MADANIYAT VA SAN'AT SOHASIDA XALQARO MENEJMENTNING AHAMIYATI VA AMALIYOTGA TADBIQ ETISH. *Global Science Review*, 3(6), 602-609.
62. Eldor o'g'li, J. Z. (2025). KREATIV INDUSTRIYALAR: INNOVATSIYA VA TA'SIR KELAJAGI. *InnoRes*, 1(2), 106-113.
63. Eldor o'g'li, J. Z., & Sayfulla o'g'li, S. A. (2025). THE INFLUENCE OF MUSIC ON THE HUMAN MIND. *Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi*, (1), 181-185.

64. Eldor o'g'li, Z. J. (2025). THE INTEGRATIVE ROLE OF CULTURAL INTELLIGENCE IN THE PROCESS OF TRAINING SPECIALISTS IN THE SOCIAL SPHERE. *Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi*, (1), 165-175.
65. Nazarbaevna, Q. A., & Saliyevna, Y. Z. (2025). SPECIFIC FEATURES AND CHALLENGES OF TEACHING AMATEUR CHOREOGRAPHY TO STUDENTS. *AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE*, 3(10), 95-103.
66. Eldor o'g'li, J. Z., & Obidjon o'g'li, A. B. (2025). TALABALARNING KASBIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI VA KELAJAKDAGI ISTIQBOLLARI. *SHOKH LIBRARY*.
67. Eldor o'g'li, Z. J. (2024). STRATEGIC MANAGEMENT OF CULTURAL AND ART TRAINING INSTITUTIONS BASED ON CULTURAL INTELLIGENCE. *ZAMONAVIY TA'LIMDA FAN VA INNOVATION TADQIQOTLAR*, 2(15), 21-25.
68. Yunusov R. O'zbekiston xalq cholg'ulari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010.
69. Kolkanatov, A. (2025). The Need to Improve the Performance of Cultural Centers. *Turkology*, (2).
70. Qolqanotov, A. (2026). NATIONAL SONGS AS A SPIRITUAL NEED. *AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE*, 4(2), 86-91.